

Inhoud

Voorwoord	13
1 De EU-ropese stad kent vele duiders	15
<i>Virginie Mamadouh en Anne van Wageningen</i>	

Deel 1 Burgerschap

2 Thuis in de stad?	23
Over het verschil tussen vriendschap en amicaliteit	
<i>Jan Willem Duyvendak en Fenneke Wekker</i>	
3 Tolerant leefklimaat?	31
Kanttekeningen bij een geflatteerd zelfbeeld	
<i>Thijl Sunier</i>	
4 Seks en stad	37
Ruimte voor seksueel burgerschap	
<i>Gert Hekma</i>	
5 De stad als integratiemotor?	45
Actieve geïntegreerde migranten vragen om een actieve overheid	
<i>Jeanine Klaver en Arend Odé</i>	
6 Ongedocumenteerde immigranten	51
Tussen uitsluiting en integratie	
<i>Blanca Garcés-Mascareñas en Sébastien Chauvin</i>	
7 Van Mokum naar Damsko, en weer terug?	59
Diepe taaldiversiteit en de nieuwe stedelijkheid	
<i>Virginie Mamadouh en Nesrin El Ayadi</i>	

8	Scholen in de meertalige stad Niet elke taal is gelijk <i>Orhan Agirdag</i>	67
9	Stadskinderen en burgerschap <i>Lia Karsten</i>	75
10	Op sommige plekken doet verandering pijn <i>Fenne M. Pinkster</i>	83
11	Ballingen in de stad – een drieluik <i>Guido Snel, Sepp Eckenhaussen en Fien de Ruiter</i>	89

Deel 2 Stedelijke knooppunten

12	Hub Cities 2.0 voor de 21ste eeuw <i>Núria Arbonés Aran</i>	105
13	Concurrerende steden en stedelijke netwerken in middeleeuws Europa <i>Arie van Steensel</i>	111
14	Vorbij antistedelijke sentimenten Naar een nieuwe grootstedelijke Europese familie <i>ZefHemel</i>	119
15	Hippe koffietenten en stedelijke sociabiliteit <i>Jan Rath en Wietze Gelmers</i>	125
16	Een geruisloze verplaatsing Hoe de stadsgevangenis verdween uit Amsterdam en elders <i>G. Geltner</i>	133

- 17 Bouw 'es wat anders! 141
Hoe Amsterdammers in verzet kwamen tegen de
uitverkoop van hun binnenstad
Tim Verlaan
- 18 'Big is beautiful'? 149
Kleinschalige stedelijke projecten voor een nieuwe eeuw
Stan Majoor
- 19 Creatieve steden en krimpende steden: valse
tegenpolen? 155
Marco Bontje

Deel 3 Creatieve steden

- 20 Creatieve vernietiging en herstel van steden 165
Joost Jonker
- 21 Visioenen en zinnebeelden voor de creatieve stad 173
Van de stedenmaagd tot het 3D Print Canal House
Claartje Rasterhoff
- 22 Slimme steden koesteren hun slimme burgers 181
Frank Kresin
- 23 De gevaren van een getemde stad 187
Robert C. Kloosterman
- 24 Steden en creatieve onvoorspelbaarheid 193
Moritz Föllmer
- 25 Broedplaatsen: de kraakpanden van de 21ste eeuw? 199
Jaap Draaisma

26	Nieuwe steden als laboratoria voor een nieuwe stedelijkheid	207
	<i>Arnold Reijndorp</i>	

Deel 4 Duurzame steden

27	De sociale duurzaamheid van Europese steden	217
	Het belang van lokale overheden	
	<i>Sako Musterd en Jan Nijman</i>	
28	Lastig en laveloos	225
	De strijd tegen openbare dronkenschap in de stedelijke ruimte	
	<i>Gemma Blok</i>	
29	ProefGroen	233
	Gezond eten kan ook lekker en duurzaam zijn	
	<i>Coosje Dijkstra, Jutka Halberstadt, Jaap Seidell en Arnoud Verhoeff</i>	
30	Fietsen moet je leren	241
	Een fietsstad maak je door vallen en opstaan	
	<i>Marco te Brömmelstroet</i>	
31	Toenemende sociaal-ruimtelijke segregatie in Europese hoofdsteden: andere overheid, minder demping	249
	<i>Sako Musterd</i>	
32	De toekomst van de stad	257
	Amsterdam tussen groei en rooibouw?	
	<i>Jeroen Slot en Laure Michon</i>	

- 33 Welkom in Amsterdam! Maar niet heus 265
Recht op de stad vraagt om een stad in balans
Arie van Wijngaarden
- 34 Meer dan wonen alleen 273
Het belang van woningcorporaties voor een duurzame
stad
Jeroen van der Veer en Dick Schuiling
- 35 De energieke stad: tussen droom en daad 281
Matthijs Hisschemöller

Deel 5 Stedelijke representatie

- 36 De gedroomde Europese stad (urbo kune) 291
Eberhard van der Laan
- 37 Verweven identiteiten 299
De verbeelding van Amsterdam, Nederland en Europa in
de bebouwde omgeving van de hoofdstad
Michael Wintle
- 38 Oog voor vrijheid: Spinoza en Terstall in Amsterdam 309
Patricia Pisters
- 39 Een stedelijke geopolitiek 317
Of: de gevaren van het inzetten van de stad voor
rebranding van de staat en van Europa
Luiza Bialasiewicz
- 40 Decor en decorum in de diplomatie 325
Herman van der Wusten

41	Stedelijke diplomatie in Europa Wederzijdse betrokkenheid of zakelijk pragmatisme? <i>Claske Vos</i>	333
42	Stedenbanden Zin en onzin van de paradiplomatie van Europese steden <i>Virginie Mamadouh</i>	341

Deel 6 Steden in netwerken van bestuur en beleid

43	De stad als instrument voor Europese integratie: napoleontisch Amsterdam <i>Martijn van der Burg en Anne van Wageningen</i>	351
44	De Europese stad als plaats van verzet tegen neoliberalisering <i>P.W. Zuidhof</i>	357
45	Over bed, bad en brood De gemeente als laatste redmiddel voor uitgeprocedeerde asielzoekers <i>Lia Versteegh</i>	365
46	Veilige steden in Europa: de stap naar duurzame verbinding <i>Monica den Boer</i>	371
47	Urban Bijlmermeer Hoe een Europees programma de inzet werd van een 'zwarte revolutie' in Amsterdam-Zuidoost <i>Thea Dukes</i>	379
48	Het Europa van de randgebieden <i>Federico Savini</i>	387

49	EU Stedelijke Agenda: <i>over steden of met steden?</i> <i>Wouter van der Heijde</i>	395
50	2031: het jaar dat de stad de staat ophief <i>Anne van Wageningen</i>	401
	Bijlage 1 – De Europese Unie, het Nederlandse voorzitterschap en Amsterdam	409
	Bijlage 2 – De weg naar de Stedelijke Agenda van de Europese Unie	413

Voorwoord

De Europese Unie (EU) is op bezoek in Amsterdam: in de eerste zes maanden van 2016 is Nederland voorzitter van de Raad van Ministers en worden in Amsterdam talrijke bijeenkomsten gehouden. Een uitgelezen kans voor Nederland en voor Amsterdam om zich te profileren als belangrijke spelers in de EU-politiek maar ook een geschikt moment om de EU onder de aandacht van de Amsterdammers en de Nederlanders te brengen.

De EU en de Nederlandse regering willen de Europese stad een grotere rol geven in het openbaar bestuur. Een van de thema's die de regering daarom tijdens het Nederlandse voorzitterschap wil promoten is de Stedelijke Agenda van de EU: het voornemen van de Europese Commissie om het Europees beleid meer vóór en mét steden te maken. De gemeente Amsterdam is ook een warm voorstander voor een grotere rol van steden in de Europees politiek en ziet het voorzitterschap als een unieke kans om deze te versterken. Tal van activiteiten zijn tijdens het Nederlands voorzitterschap in Amsterdam georganiseerd om de stad en de EU dichterbij te brengen.

EU@Amsterdam is een reeks van bijeenkomsten vanuit de Universiteit van Amsterdam om een bijdrage te leveren aan de maatschappelijke discussie. Bij deze gelegenheid worden denkers, duiders en doeners uitgenodigd om met elkaar en het publiek in debat te gaan over het verleden, het heden en vooral de toekomst van de Europese steden. Als aftrap van deze gesprekken is deze bundel samengesteld. Onderzoekers en praktijkmensen die zich dagelijks bezig houden met de stad delen hun kennis met ons. In vijftig korte essays belichten ze telkens één van de vele facetten van de Europese stad. Samen vormen de auteurs daarmee een informele stedelijke raad. Hun essays kunnen als een advies over de toekomst van de Europese steden opgevat worden en vormen een bijdrage aan

de maatschappelijke en politieke discussie over de Stedelijke Agenda in de Europese Unie.

Een aantal Amsterdamse instellingen heeft deze bundel mede mogelijk gemaakt. Het Amsterdam Centre for Contemporary European Studies (ACCESS EUROPE) heeft de vertaalkosten van enkele bijdragen voor zijn rekening genomen en de Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen van de Universiteit van Amsterdam heeft aan de productiekosten bijgedragen. Daarvoor dank. Enkele andere instituten aan de Universiteit van Amsterdam hebben bijgedragen aan de totstandkoming van deze bundel: het Centre for Urban Studies (CUS) van de Amsterdam Institute for Social Science Research (AISSR) van de Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen en de Amsterdam School for Regional, Transnational and European Studies (ARTES) en het Amsterdam Centre for Urban History (ACUH), beide deel van de Faculteit der Geesteswetenschappen.

Wij willen op deze plek alle auteurs nogmaals van harte danken voor hun enthousiaste reactie op onze uitnodiging en hun bereidheid hun inzichten in de stedelijke problematiek met ons en met u te delen, en AUP voor de voortvarende en aandachtige samenwerking.

Ook willen wij onze collega's aan de Universiteit van Amsterdam bedanken – Luiza Bialasiewicz, Moritz Föllmer, Jan Hein Furnee, Joni Haijen, Gijs van der Starre – die de afgelopen zes maanden met ons hebben meegedacht en meegewerkt aan de voorbereiding van een serie bijeenkomsten tijdens het voorzitterschap onder de titel *EU@Amsterdam*.

Wij trakteren u op een bonte verzameling beschouwingen over de stad en wensen u veel leesplezier toe.

Virginie Mamadouh
Anne van Wageningen
Amsterdam, 1 oktober 2015

1 De EU-ropese stad kent vele duiders

Virginie Mamadouh en Anne van Wageningen

Wat is de toekomst van Europese steden? Kunnen steden de vele uitdagingen die op ze afkomen – economisch, sociaal, cultureel, ecologisch, politiek – wel aan? Hoe verhouden ze zich tot de nationale overheid en tot de Europese instellingen die de Europese samenleving en ook de Nederlandse steeds meer reguleren? Hoe gaan wij, de burgers en inwoners van de stad, om met het complex fenomeen als de stad? Om deze vragen te beantwoorden biedt deze bundel een rondgang langs een groot aantal onderzoekers en praktijkmensen die in korte essays typerende aspecten van de stedelijke problematiek bespreken en verklaren. De EU-ropese stad kent vele duiders.

Vele steden: Europese steden en EU-ropese steden

Wat is een stad precies? Waar begint de stad en waar houdt ze op? Wanneer is een nederzetting een stad? Een grote stad? Een wereldstad? Zijn stedelingen echt anders dan dorpelingen en zijn stedelijke problemen anders dan landelijk? Is de westerse samenleving niet door en door stedelijk? Iedereen lijkt een beeld van de stad en de stedelijke problematiek te hebben en er lijkt een consensus te zijn over het feit dat steden steeds belangrijker worden. Driekwart van de Europeanen wonen in steden. Eigenlijk al sinds de klassieke oudheid zijn steden de pijlers van de Europese cultuur en haar diverse varianten. De stad is vanouds de motor van politieke, culturele en economische ontwikkelingen in Europa en steden zijn de plekken waar Europese integratie bij uitstek zichtbaar wordt.

De Europese steden worden steeds meer EU-ropese steden, vanwege de Europeanisering van de lokale economie en van de lokale politiek. De EU speelt een steeds grotere rol in het lokale leven. Lokale overheden krijgen steeds meer taken gedelegeerd van het Rijk terwijl ook steeds door de EU wordt geregeld. Lokale overheden hebben daarom steeds meer te maken met EU-wetgeving, met EU-beleid en met EU-subsidies. Steden werken ook steeds meer samen, ook met steden in andere landen. Stedelingen merken ook steeds meer van de Europese dimensie in hun dagelijks leven, als consumenten, als mobiele EU-burgers, als studenten op ERASMUS uitwisseling, enz.

Het bestuur van de Europese Unie heeft tot nu toe nog weinig aandacht aan steden besteed, en stedelijkheid en Europeanisering worden zelden in samenhang besproken. Dit lijkt te veranderen met de Stedelijke Agenda van de EU: het voornemen van de Europese Commissie – breed gesteund door de Raad en het Europese Parlement om het Europees beleid meer vóór en met steden te maken. Ook de Nederlandse regering en de gemeente Amsterdam zijn warm voorstanders van een grotere rol voor steden in de Europees politiek en willen het voorzitterschap aangrijpen om dit te versterken. (In bijlage 2 worden details gegeven over wat de Stedelijke Agenda van de EU (ook wel bekend als de EU Urban Agenda) behelst, alsook de nationale Agenda Stad).

EU@Amsterdam

Tijdens het Nederlandse voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie in het eerste semester van 2016 worden talrijke activiteiten georganiseerd door het Rijk en de Gemeente Amsterdam. Nederland zal onder meer een ministeriële conferentie beleggen over de Stedelijke Agenda van de Europese Commissie. (In bijlage 1 wordt een overzicht van de geplande activiteiten gegeven.) Vanuit verschillende onderzoeksinstituten van de Universiteit van Amsterdam en ACCESS EUROPE organiseren wij

een serie publieke bijeenkomsten waar een panel van academici en mensen uit de praktijk (denkers, duiders en doeners) zich over een stedelijk onderwerp zal buigen.

Als aftrap voor de discussies is de bundel *EU@Amsterdam: Een stedelijke raad* samengesteld.

Dit boek biedt de lezer de gelegenheid om mee te denken over de toekomst van Europese steden. Onderzoekers en praktijkmensen die zich dagelijks bezighouden met de stad delen kennis met ons. Zij belichten een aantal van de vele facetten van de Europese stad. Samen vormen de auteurs als het ware een informele stedelijke raad en dragen zij advies aan over de toekomst van de Europese steden, ongevroegd advies, zoals het een onafhankelijke adviesraad betaamt.

De auteurs hebben uiteenlopende achtergronden en bekleden verschillende functies. De lijst telt academici – werkzaam in de sociale wetenschappen (sociale geografie, planologie, politico-logie, sociologie, antropologie, migrantenstudies, milieustudies, economie), de geesteswetenschappen (geschiedenis, communicatiewetenschappen, Europese studies), rechten, gezondheids-wetenschappen of pedagogiek; en ook beleidsonderzoekers en beleidsmedewerkers (bij de gemeente, onderzoeksbureaus of non-profit organisaties met een stedelijke opgave) en één burgemeester.

Een bonte schakering van stedelijk adviezen

Dat resulteert in een breed scala aan onderwerpen in telkens een ander venster op de stad. Het gaat daarbij zeker niet alleen om de onderwerpen die de Europese Commissie en de Nederlandse regering belangrijk vinden voor hun respectieve Stedelijke Agenda's. Wij willen onze en uw blik verruimen en de stad zelf in de schijnwerpers zetten.

De essays in deze bundel zijn in zes thema's gegroepeerd. Deze thema's komen grotendeels overeen met de kernprioriteiten van

de Stedelijke Agenda's van de EU en het Rijk en wij gebruiken dezelfde labels: burgerschap, knooppunten, creativiteit en innovatie, duurzaamheid, representatie (zowel identiteit als diplomatie) en netwerken. In elk boekdeel zijn de historische en hedendaagse dimensies vertegenwoordigd. Ook wisselen algemene beschouwingen over de stad elkaar af met zeer specifieke vignettes, die een stad, een buurt of een individu centraal stellen. Daarmee ontstaat een caleidoscopisch beeld van de stad, een complexe bundeling van mensen, stenen en opvattingen. De kleuring door de diverse disciplinaire achtergronden (aandacht voor mensen, voor de stenen of voor de regelgeving) en de verschillende dagelijkse bezigheden van de auteurs (onderzoek, onderwijs, beleidsontwikkeling) versterken dat effect.

Ondanks de grote diversiteit in stijl en thema is de liefde voor de stad de rode draad in de bundel, maar beslist geen blinde liefde. Op de stad is veel op en aan te merken. De vele observaties en waarschuwingen kunnen in een samenhangend advies worden gegoten, voor lokale, nationale en Europese overheden, maar ook voor betrokken burgers, maatschappelijke organisaties en economische actoren.

Dit collectief advies is een pleidooi voor een subtiel en vruchtbaar evenwicht tussen overheidsinterventies en innovatie van onderaf. Het gevaar van een verstikkende overheid met te veel en te starre regels loert aan de ene kant; het *laissez-faire* van een terugtrekkende overheid aan de andere. De eerste staat innovatie, creativiteit en (sociale en technologische) verandering in de weg, de tweede verzuimt zwakkere groepen in de stad te beschermen als ze in de verdrukking dreigen te komen. Vele essays onderstrepen het belang van flexibiliteit, veerkracht en solidariteit. Overal is de veranderende relatie tussen de steden met de andere bestuursniveaus (het Rijk en de EU) voelbaar. De lokale overheden lijken op tal van terreinen dichter bij de burgers en hun problemen te staan en zeker een onmisbare schakel te worden in de her-uitvinding van de publieke zaak en van de politiek. Dat ze daarvoor elkaar nodig hebben, alsook de nationale en Europese overheden, staat buiten kijf. De vervolgvraag

is of de synergie tussen bestuursniveaus wel optimaal wordt gebruikt en daarin genoeg ruimte is voor andere actoren, die ook hun bijdrage moeten leveren. De overheid (ook de lokale overheid) kan niet alles en 'de stad dat zijn wij!'. Tenslotte is er, ondanks een breed gedeelde wens voor minder competitie en meer samenwerking (tússen steden en binnen steden), een terugkerende waarschuwing voor misplaatst harmoniedenken: er is een voortdurende strijd gaande om de stad, om de stedelijke ruimte en om de stedelijke representatie.

Dit collectief advies is ook een advies aan de burgers, die de stad maken. Soms doen ze dat in samenwerking met het bestuur, vaker behoorlijk zelfstandig in hoe zij in de stad leven, bewegen en zijn. Meestal heel eigenwijs, en wij hopen op onze beurt hen met deze bundel tot nieuwe inzichten over het functioneren van de stad en hun rol daarin te inspireren.